

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 1:37.013.73

ІСТОРИЧНИЙ ПІДХІД ДО РЕФЛЕКСІЇ ФЕНОМЕНА ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

О. О. Абакумова

здобувач кафедри філософії

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут», Київ, Україна

e.o.abakumova@gmail.com

Стаття присвячена дослідженню історико-педагогічних основ феномена дистанційної освіти, аналізу подій і фактів в історії педагогічної теорії та практики, що зумовили його виникнення та розгортання. Автором запропоновано поетапну періодизацію процесу становлення нової форми освіти в контексті еволюційного розвитку теорії та практики освіти з виокремленням стадій передумови, виникнення та становлення. Ретроспективний аналіз здійснено у широкій історичній перспективі: з часів появи писемності до середини ХХ століття. У статті робиться висновок про те, що виникнення дистанційної освіти як системного соціально-педагогічного феномена явило собою результат природної еволюції теорії та практики освіти в цілому.

Ключові слова: освіта, кореспондентська освіта, заочна освіта, дистанційна освіта.

HISTORICAL APPROACH TO THE REFLECTION OF THE PHENOMENON OF A DISTANCE EDUCATION

O. O. Abakumova

Competitor, Department of Philosophy

National Technical University of Ukraine

«Kyiv Polytechnic Institute», Kyiv, Ukraine

e.o.abakumova@gmail.com

The article deals with the historical and pedagogical basis of the phenomenon of distance education, the analysis of facts and events in the history of educational theory and practice, which led to its appearance and deployment. Author proposed a phased process of establishing a new periodization form of education in the context of evolutionary theory and practice of education with separation of background, appearance and development stages. Retrospective analysis in a broad historical perspective was carried out: from the advent of writing to the middle of the twentieth century.

The article concludes that the emergence of distance education as a system-related social and pedagogical phenomenon was a result of a natural evolution of the theory and practice of education in general.

Keywords: education, correspondent education, distance education.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Дистанційна освіта як соціально-педагогічне явище виникла, існує і розвивається, з кожним роком все більш активно впливаючи на класичні форми освіти, збагачуючи традиційну освіту інноваційними змістовними та організаційними компонентами, тим самим змінюючи образ освіти. Вивчення цього феномена вимагає широкого спектра рефлексій.

Науково-теоретичне пізнання завжди прагне проникнути у сутність явищ і процесів, що вивчаються. При цьому важливим джерелом, основою пізнання дійсності є історичний досвід і факти. Ми переконані, що соціально-філософське осмислення сьогоднішніх інноваційних освітніх процесів, пов'язаних із дистанційною освітою, неможливе без вивчення їхніх витоків в історії педагогічної теорії та практики, без аналізу та оцінювання історичних подій і фактів з метою виявлення їх об'єктивної причинної зумовленості. Як зазначав Гегель: «Результат – ніщо без свого

становлення». Тому вивчення історико-педагогічних основ дистанційної освіти представляється нам важливим теоретичним завданням для вироблення адекватного системного образу даного феномена.

Мета статті – здійснити дослідження історико-педагогічних основ феномена дистанційної освіти, аналіз подій і фактів в історії педагогічної теорії та практики, що зумовили виникнення та становлення дистанційної освіти.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Аналіз літературних джерел та наукових праць засвідчує, що питання розвитку дистанційної освіти з кожним роком знаходить все більше відображення у публікаціях і різнопланових наукових дослідженнях (О. Андрєєв, Ю. Баскакова, Н. Белухіна, А. Бухарова, О. Густир, Н. Жевакіна, В. Жулкевська, В. Іванова, Н. Корсунська, І. Лещенко, В. Лібін-Леван, С. Лобачьов, О. Майборода, Є. Малітіков, О. Малярчук, М. Монахов, В. Овсянніков, Д. Романенкова, В. Солдаткін, В. Спіцин, П. Стефаненко, В. Тихоміров, А. Шабанов, Б. Шуневич, В. Яріков). Ряд учених [1-3; 6-8; 12; 15; 16; 18; 21; 25; 26; 28], розглядаючи історію дистанційної освіти, поділяють її на етапи, чи покоління, відповідно до інформаційних «вибухів», революцій, генерацій освітніх середовищ. Віддаючи належне науковим розвідкам попередників, вважаємо, що ця проблематика потребує додаткової уваги з позиції історичного розвитку теорії та практики освіти.

Ретроспективний аналіз [6-9; 11-13; 15; 18; 20; 21; 27; 29; 30] питання виникнення та розвитку дистанційної освіти показав, що ідея навчання на відстані має глибоке історичне коріння. Серед дослідників існує думка, що, хоч в історії освіти з давніх часів і до тепер не було прямих аналогів дистанційної освіти, становлення загальних уявлень про віддалене навчання сягає культур класичної давнини [2; 8; 13; 17; 20]. Таке бачення дозволило нам розглянути феномен дистанційної освіти в контексті історичного розвитку теорії та практики освіти у широкій історичній перспективі та здійснити поетапну періодизацію процесу розгортання нової форми освіти, виділивши стадії передумови, виникнення та становлення.

Етап передумови. Загальновизнано, що рівень освіти, її зміст та форми в значній мірі визначаються розвитком педагогічної теорії та рівнем розвитку суспільства.

Розглядаючи освіту як процес комунікації, процес і результат передачі знання [9], можна стверджувати, що передумови для виникнення навчання на відстані закладалися ще за часів античності (IV-III тис. до н. е.) – за часів появи писемності. До того часу єдиним джерелом інформації для учня виступав вчитель-наставник, котрий передавав знання обличчям до обличчя за допомогою мови. Знання було невіддільне від свого носія.

Технологія письма колосально збільшила об'єм знань. З появою писемності з'являються перші засоби збереження та передавання інформації, – глиняні таблички, папіруси, рукописні книги. Використання цих примітивних інформаційних ресурсів в якості засобів навчання уможливило появу елементів опосередкованого освітнього спілкування. Процес пізнання отримав діалогову форму: учень з об'єкта став суб'єктом освітнього процесу, котрий бере активну участь у набутті та застосуванні знань, що сприяло розвитку індивідуального мислення, вибору власної аргументації та способу доведення міркувань.

Педагогічні теорії тієї доби невіддільні від філософії – антична філософія достатньо активно розробляє питання освіти, визначаючи цілі, методи та зміст навчання, вимоги до вчителів тощо [17]. Говорячи про педагогічну думку, перш за все, слід виділити Піфагора, Сократа, Платона та Аристотеля. Розуміння людини як «міри всіх речей» (Протагор) визначає сутність філософії, сутність освіти античної епохи – формування всебічно розвиненої людини-громадянина, самодіяльної людини.

Ідеал античної освіченості та ученості сприяв утвердженню права особистості на освіту, поширенню ідеї державної громадської освіти. Уперше освіта стає обов'язковою: з раннього віку вчать і хлопчики, і дівчата. Освіта охоплює й певну групу жінок: гетер та храмових служниць. Грамотність перестає бути привілеєм. Відкриваються публічні школи, гімназії, академії, при гімназіях – обов'язкові бібліотеки. Своєрідною формою вищої освіти можна вважати гуртки, що групувалися навколо великих вчених. Варто згадати піфагорійські філософські школи, школу філософії Сократа й так звані Сократичні школи, засновані його послідовниками. Найбільш прославилися Платонівська академія, де вів бесіди зі своїми учнями Платон, Лікейон, заснований Аристотелем, і Мусейон, до складу якого входила Александрійська бібліотека як еталон об'єму знань, що фактично визначав культурні, технічні, технологічні та інші можливості суспільства

[9] – те, що воно могло передати новим поколінням, які умови могло створити для розвитку індивідуальних здібностей кожного індивіда.

Новий поштовх для якісного розвитку освіти дає поява в Європі в середині XV століття книгодрукування [18]. Виготовлення недорогих підручників значно розширює коло читачів-учнів. Освіта у формі особистого контакту опосередковується книжковою освітою. Надбанням широких верств населення стають найкращі твори багатьох античних та тогочасних авторів, книги з медицини, математики, фізики, мистецтвознавства. Масове читання книжок сприяє не лише самоосвіті та самовдосконаленню громадян, розвитку їх духовної культури, але й формуванню їхньої суспільної свідомості, що радикально змінює виробництво, культуру, спосіб організації суспільного життя та історичної дійсності.

Філософсько-педагогічні традиції того часу стали відображенням гуманістичних ідеалів античності. Педагогіка розвивається під впливом філософських і просвітницьких ідей Т. Кампанелли, Я. Коменського, Жд. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, В. Гумбольдта, Г. Геґеля, Й. Гербарта, сповнених вірою в безмежні можливості людини, її волі та розуму.

Існує думка [18], що перша серйозна спроба розірвати безпосередній особистісний зв'язок викладача з учнем була здійснена чеським філософом-гуманістом, педагогом Яном Амосом Коменським (1592-1670), котрий ввів у широку освітню практику ілюстровані навчальні підручники, покликані допомогти учням в оволодінні конкретним навчальним матеріалом. Крім того, Коменський зводить в основу успіху педагогіки діяльність самого учня, будучи переконаним у тому, що розум людини спроможний охопити все, що завгодно, – потрібно лише дотримуватись послідовного і поступового просування вперед, слідуючи універсальним дидактичним правилам: «від близького до далекого», «від цілого до окремого», «від знайомого до незнайомого». Саме такі підходи реалізуються у дистанційному навчанні.

Гуманізм як провідна ідейна течія доби Відродження знайшов відображення й в інших революційних на той час педагогічних ідеях, що внесли суттєвий внесок у розвиток теорії освіти й послужили основою для ряду педагогічних реформ, зорієнтованих на культурно-гуманістичні ідеали, що пізніше були покладені в основу розвитку дистанційної освіти.

Етап виникнення. Виникнення освіти на відстані історично пов'язують [2; 7; 15; 18; 20; 25] із серединою XIX ст., що обумовлено винаходом електрики, появою телеграфу, формуванням першої стійкої регулярної системи поштового зв'язку та розгалуженої мережі залізниць, які дозволяли оперативно передавати й накопичувати інформацію у будь-якому об'ємі.

Невдовзі доступні засоби комунікації почали використовувати в освіті для доставки писемних та друкованих навчальних матеріалів великій кількості територіально розподілених учнів. Така система отримала назву «навчання за листуванням» чи «кореспондентське навчання». Воно передбачало забезпечення студента рекомендаціями щодо навчання, навчальними посібниками та підручниками, списками додаткової літератури. Тепер студенти могли не лише отримувати і читати ілюстровані навчальні підручники, але й виконували письмові роботи та відправляли їх викладачеві для перевірки. Для багатьох людей, особливо жінок, в ті часи то була єдина можливість отримати професійну освіту.

Перші приватні кореспондентські школи з'явилися в Європі. Засновником кореспондентського навчання вважають англійця Ісаака Пітмана [18; 20; 25; 30], котрий у 1840 р. за допомогою поштового зв'язку запропонував навчання стенографії. Пітман на поштових картках відправляв своїм учням короткий опис власної системи стенографії, а вони відправляли йому назад для контролю та корекції виконані завдання. Вже у 1843 р. для організації такого кореспондентського навчання було створене товариство «Phonographic Cor-respondence Society», де безкоштовно могли навчатися стенографії всі бажаючі.

Один з перших інститутів, що запропонував студентам навчання на відстані, був заснований в 1856 р. у Берліні [8; 20]. Викладач французької мови Берлінського університету Чарльз Тусен та член Берлінського товариства сучасних мов, видавець Густав Лангеншейдт створили Інститут за листуванням, де започаткували викладання іноземних мов у Німеччині.

Невдовзі чимало традиційних університетів розширили свої можливості шляхом запровадження інноваційної на той час форми навчання на відстані.

Важливий крок, спрямований на задоволення освітніх потреб громадян, зробив Лондонський університет: з 1858 р. цей навчальний заклад запроваджує здачу екзаменів на академічні ступені всіх рівнів і спеціальностей (крім медицини) без вимоги обов'язкового відвідування денних занять в одному з його коледжів, т. б. незалежно від форми отримання знань – включаючи на-

вчання за листуванням й самоосвіту [7; 8; 30]. Таких студентів почали називати «external student» – «зовнішній студент», «екстерн» [15; 25].

У 1873 р. дочка професора Гарвардського університету США Анна Еліот Тікнор [9; 18; 25; 30] засновує у Бостоні «Товариство підтримки домашнього навчання» (Society to Encourage Studies at Home) з метою надання можливостей жінкам отримувати освіту поза межами класних кімнат. Товариство реалізує навчальні програми, орієнтовані на класичні університети, при цьому навчання здійснюється за допомогою спеціально розроблених друкованих матеріалів, що надсилаються слухачам поштою. Товариство проіснувало 24 роки.

З 1877 року Шотландський університет Святого Андрія [7; 15; 25] запроваджує програму кореспондентського навчання для жінок на звання ліценціата мистецтв. Програма діє протягом 55 років і за цей час по ній навчаються жінки з усього світу.

У числі перших у 1874 р. відкриває програму навчання за листуванням у США Університет Штату Іллінойс [7]. З 1890-го р. окремі академічні курси поштою пропонує своїм студентам Чиказький університет [9; 15] в рамках експериментальної програми навчання, яка отримала назву «Кореспонденційні студії». В 1896 р. школа у Скрантоні, штат Пенсільванія, пропонує перший кореспондентський курс для шахтарів віддалених районів.

Університет Квінс [2; 7] в Кінгстоні, провінція Онтаріо, був першим університетом у Канаді, який запропонував кореспондентське навчання у 1889 р.

В англomовному освітньому лексиконі в цей період з'являються нові терміни: «home-study» («домашнє навчання»), «independent study» («незалежне навчання»), а в 1892 р. у каталозі кореспондентських курсів Університету штату Вісконсин (США) вперше зустрічається дефініція «distance education» («дистанційна освіта» чи «дистанційне навчання») [25].

Освіта на відстані без відриву від основної діяльності (дистанційна освіта) у кінці XIX ст. з'являється й у Росії [5; 8; 9; 11; 14; 19; 22; 23]. В російськомовній традиції для її позначення використовується термін «заочна освіта», що буквально означає «освіта без візуального контакту» [9], хоча на етапі свого становлення та самовизначення російська система заочної освіти зберегла більшість рис кореспондентських курсів та шкіл.

Засновником заочної професійної освіти в Росії прийнято вважати Карла Карловича Мазінга, відомого математика, інженера та педагога [22]. За його ініціативою та активною участю в 1870 р. були відкриті перші вечірні робочі курси та класи, робфаки, реальне училище у Петербурзі та у Москві, що надавали можливість всім бажаючим отримати шкільну та вищу освіту. В 1908 р. у Москві за ініціативою відомих державних діячів П. Столипіна, Д. Мілютіна, М. Ковалевського та А. Шанявського було створено перший у світі Народний відкритий університет, що надавав середню та вищу освіту.

Історія навчання за листуванням наочно демонструє, що на кінець XIX ст. дистанційна освіта виокремилася як нова самобутня форма отримання знань. І, хоча перші дистанційні навчальні заклади (екстернати, кореспондентські школи, «зовнішні відділення» та системи домашнього навчання) були доволі стримано сприйняті освітянською спільнотою, навчання на відстані викликало великий інтерес у студентів. Надзвичайно важливим був соціальний контекст навчання на відстані. Демократичність нової форми навчання забезпечувала доступ до освіти широким верствам населення. Люди були захоплені ідеєю освіти, доступної для всіх. Подальший розвиток дистанційної освіти вже неможливо було зупинити.

Етап становлення. З винаходом телефону і радіо наприкінці XIX ст. й появою телебачення на початку XX ст. людство отримало можливості передавати інформацію на значні відстані майже миттєво. Нові технології, які забезпечували телекомунікацію, стали використовувати в організації дистанційної освіти для створення радіомовних освітніх програм та телевізійних навчальних курсів. Це дозволило вийти за межі аудиторних занять у стінах певного навчального закладу, розширивши доступ до освіти.

Протягом першої половини XX ст. дистанційна освіта розгорталася у багатьох країнах світу. На початку 1900-х рр. дистанційні курси з'явилися у Китаї. З 1906 р. функціонує один з найстаріших навчальних закладів у сфері дистанційної освіти – INTEC College¹ у Південно-Африканській республіці, а в 1946 р. на дистанційні форми навчання переходить й Південно-Африканський університет (University of South Africa², UNISA). У США початкова школа Calvert

¹ Офіційний сайт <http://www.intec.edu.za/live/index.php>

² Офіційний сайт <http://www.unisa.ac.za/default.html>

Day School³, заснована 1897 р., починаючи з 1905 р., пропонує перші програми для домашнього навчання.

Норвезька кореспондентська школа розпочала свою роботу у 1914 р., у 20-ті рр. створення кореспондентських шкіл було ініційовано державними органами освіти в Австралії, Канаді, Новій Зеландії для навчання дітей у віддалених районах цих країн, а в Іспанії розвиток подібного досвіду почався у 1930-х роках. У Франції 1939-го р. було створено Національний центр кореспондентського навчання (Centre National d'Enseignement a Distance⁴, CNED), який з 1980 р. носить свою теперішню назву – Національний центр дистанційного навчання [2].

Окремої уваги заслуговує досвід колишнього Радянського союзу щодо організації навчання громадян на відстані без відриву від виробництва [4; 7; 11; 14; 18; 19; 20; 22; 30]. З 1922 р. в країні виникають навчальні центри для самоосвіти, що використовують метод листування. А у 1927 р. створюється Бюро заочного навчання та розпочинається організація державної системи заочної освіти. За 1927-1935 рр. створено десятки вищих заочних навчальних закладів, серед яких Центральний інститут заочного навчання (1927), Всесоюзний сільськогосподарський інститут заочного навчання (1930), Всесоюзний заочний інститут технічної освіти (1932), до складу якого увійшли заочні інститути: Московський енергетичний, Московський будівничий, Московський хіміко-технологічний та їхні філіали у Баку, Сталіні, Грізному, на Уралі. Всесоюзний заочний індустріальний інститут також об'єднав мережу заочних інститутів: Ленінградський заочний, Закавказький заочний, Донецький заочний гірничий інститут й 8 інститутів на правах секторів – Томський, Владивостоцький, Свердловський, Тифліський, Бакинський, Донецький, Дніпропетровський та Харківський. Заочна освіта розвивалася у багатьох галузях, більшість класичних університетів й галузевих вишів мали заочні відділення, були створені спеціальні заочні вищі навчальні заклади: педагогічний, фінансово-економічний, харчовий, юридичний, текстильний, сільськогосподарський та інші. До 1940-1941 рр. в країні діє 18 заочних інститутів й 383 заочні відділення [22]. Із 1937 р. починають створювати заочні середні школи. На тлі конкретно-історичних умов того часу, освіта без відриву від виробництва користувалася у громадян особливим попитом. Тож, в Радянському Союзі склалася потужна та унікальна на той час державна система заочної освіти, що реалізовувала сертифіковані освітні професійні програми різного рівня для широких верств населення, яку можна розглядати як першу системно організовану модель дистанційної освіти.

Як бачимо, вже до середини ХХ ст. дистанційна освіта набуває чітких обрисів та утверджується як самостійна форма навчання, змінюючи організаційну структуру та дидактику. Вона представлена широким колом країн: від розвинутих до таких, що розвиваються, від великих до маленьких, й усім спектром рівнів підготовки: від початкової до вищої освіти.

Після Другої світової війни у багатьох країнах світу економічні та соціальні чинники впливали на розвиток освіти. Відновлення виробництв, відбудова країн, їх соціально-економічний розвиток на фоні науково-технічної революції потребували підготовки висококваліфікованих спеціалістів, а також перекваліфікації та підвищення кваліфікації кадрів широкого кола професій. Проблема доступності освіти, зокрема вищої, з соціальної швидко перетворилася у політичну – масова освіта громадян розумілася урядами провідних країн як необмежений ресурс суспільства і держави, як засіб динамічного розв'язання багатьох соціальних проблем. Проте, системи вищої освіти в багатьох західних країнах залишалися доволі замкненими та елітарними. Глобальна мета забезпечення вільного доступу до освіти, безумовно, стала важливою рушійною силою розвитку освіти. Й дистанційна освіта виступила потужним засобом досягнення цієї мети.

Засадничою педагогічною ідеєю цього періоду, що заклала фундаментальні основи теорії дистанційної освіти, стала ідея «відкритої освіти». Ідеал відкритого, необмеженого доступу до освіти існував давно, проте з дистанційною освітою його вперше пов'язав американський «мрійник» Чарльз Ведемейєр (Charles Wedemeyer) [10]. При побудові своїх теоретичних концепцій він виходив з того, що доступ до освіти може бути «відкритим», якщо подолати проблему простору та часу, пов'язану із очною освітою (не всі студенти можуть відвідувати заняття у певному місці у призначений час). Соціальні переваги такого підходу до освіти виражалися у розширенні доступності та особистісного вибору у навчанні.

Тож, починаючи з Чарльза Ведемейєра, відкритий доступ до освіти виступив головним чинником подальшого розвитку освіти, поступово перетворюючись у філософію відкритої освіти, імперативом якої став принцип «Освіта протягом усього життя».

³ Офіційний сайт <http://homeschool.calvertschool.org/>

⁴ Офіційний сайт <http://www.cned.fr/>

ВИСНОВКИ

Освіта завжди була, є і буде об'єктом неупинно зростаючих вимог з боку суспільства та особистості, спрямованих на задоволення освітніх потреб, що виступають рушійною силою її розвитку. Але нове не виникає з нічого, ніщо не може зникнути зовсім, сутність розгортається поступово в багатомірності форм руху та зовнішнього вияву. Виконаний історичний аналіз дозволяє дійти висновку, що виникнення дистанційної освіти як системного соціально-педагогічного феномена явило собою результат природної еволюції освіти, її теорії й практики.

Перспектива подальших досліджень пов'язана із аналізом сучасних тенденцій розвитку дистанційної освіти у концепті відкритої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев А. А. Дистанционное обучение: сущность, технология, организация / А. А. Андреев, В. И. Солдаткин. – М. : Издательство МЭСИ, 1999. – 196 с.
2. Баскакова Ю. Л. Социальное управление региональной системой дистанционного образования на материалах Республики Коми : дис. канд. соц. наук : 22.00.04 / Ю. Л. Баскакова. – М., 2007. – 203 с.
3. Белухина Н. Н. Становление региональной системы дистанционного образования (на примере Ульяновской области) : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. Н. Белухина. – Ульяновск, 2011. – 231 с.
4. Бухарова А. В. Развитие теории и практики дистанционного образования в России и за рубежом в 80-е годы XX – начале XXI века : историко-педагогический аспект : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / А. В. Бухарова. – Ростов, 2002. – 138 с.
5. Густыр' А. В. Концептуально-методологические основания развития дистанционного образования в системе среднего профессионального образования : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / А. В. Густыр'. – М., 2001. – 225 с.
6. Дистанційне навчання: теорія та практика : монографія / В. І. Гриценко, С. П. Кудрявцева, В. В. Колос, О. В. Веренич. – К. : Наукова думка, 2004. – 376 с.
7. Жевакіна Н. З історії дистанційної освіти / Н. Жевакіна // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – Л. : ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – Вип. 17. – С. 135–141.
8. Жулкевська В. О. Організаційно-педагогічні засади дистанційного навчання банківських працівників : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / В. О. Жулкевська. – Л., 2005. – 272 с.
9. Иванова В. В. Развитие дистанционного образования. Социально-философский анализ : дис. канд. филос. наук : 09.00.11 / В. В. Иванова. – М., 2005. – 163 с.
10. Информационные и коммуникационные технологии в дистанционном образовании : Специализированный учебный курс / Майкл Г. Мур, Уэйн Макинтош, Линда Блэк и др. – М. : Изд. дом «Обучение–Сервис», 2006. – 632 с.
11. Корсак К. Заочна і дистанційна освіта: історичні аспекти / К. Корсак // Новий колегіум. – 2000. – № 3. – С. 33–38.
12. Корсунська Н. Основні тенденції розвитку форм організації дистанційної освіти і фактори, що їх визначають / Н. Корсунська // Неперервна освіта: теорія і практика. – 2002. – Вип. 3. – С. 105–112.
13. Кужанова А. Ж. Исторические типы образования /

REFERENCES

1. Andreev A. A. Distancionnoe obuchenie: sushhnost', tehnologija, organizacija / A. A. Andreev, V. I. Soldatkin. – M. : Izdatel'stvo MJeSI, 1999. – 196 s.
2. Baskakova Ju. L. Social'noe upravlenie regional'noj sistemoy distancionnogo obrazovanija na materialah Respubliki Komi : dis. kand. soc. Nauk : 22.00.04 / Ju. L. Baskakova. – M., 2007. – 203 s.
3. Beluhina N. N. Stanovlenie regional'noj sistemy distancionnogo obrazovanija (na primere Ul'janovskoj oblasti) : dis. kand. ped. nauk : 13.00.01 / N. N. Beluhina. – Ul'janovsk, 2011. – 231 s.
4. Buharova A. V. Razvitie teorii i praktiki distancionnogo obrazovanija v Rossii i za rubezhom v 80-e gody XX – nachale XXI veka : istoriko-pedagogicheskij aspekt : dis. kand. ped. Nauk : 13.00.01 / A. V. Buharova. – Rostov, 2002. – 138 s.
5. Gusty'r' A. V. Konceptual'no-metodologicheskie osnovanija razvitija distancionnogo obrazovanija v sisteme srednego professional'nogo obrazovanija : dis. kand. ped. Nauk : 13.00.01 / A. V. Gusty'r'. – M., 2001. – 225 s.
6. Dystancijne navchannja: teorija ta praktyka : monografija / V. I. Grycenko, S. P. Kudrjavceva, V. V. Kolos, O. V. Verenyč. – K. : Naukova dumka, 2004. – 376 s.
7. Zhevakina N. Z istorii' dystancijnoi' osvity / N. Zhevakina // Visnyk L'vivs'kogo universytetu. Serija pedagogichna. – L. : LNU im. I. Franka, 2003. – Vyp. 17. – S. 135–141.
8. Zhulkevs'ka V. O. Organizacijno-pedagogichni zasady dystancijnogo navchannja bankivs'kyh pracivnykiv : dys. kand. ped. nauk : 13.00.04 / V. O. Zhulkevs'ka. – L., 2005. – 272 s.
9. Ivanova V. V. Razvitie distancionnogo obrazovanija. Social'no-filosofskij analiz : dis. kand. fil. nauk : 09.00.11 / V. V. Ivanova. – M., 2005. – 163 s.
10. Informacionnye i kommunikacionnye tehnologii v distancionnom obrazovanii : Specializirovannyj uchebnyj kurs / Majkl G. Mur, Ujejn Makintosh, Linda Bljek i dr. – M. : Izd. dom «Obuchenie–Servis», 2006. – 632 s.
11. Korsak K. Zaochna i dystancijna osvita: istorychni aspekty / K. Korsak // Novyj kolegium. – 2000. – № 3. – S. 33–38.
12. Korsuns'ka N. Osnovni tendencii' rozvytku form organizacii' dystancijnoi' osvity i faktory, shho i'h vyznachajut' / N. Korsuns'ka // Neperervna osvita: teorija i praktyka. – 2002. – Vyp. 3. – S. 105–112.
13. Kuszhanova A. Zh. Istoricheskie typy obrazovanija /

- А. Ж. Кусжанова // Кредо. – 1998. – № 8. – С. 23.
14. Лещенко І. Т. Розвиток дистанційної освіти в Російській Федерації : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / І. Т. Лещенко; АПН України. Ін-т пед. освіти і освіти дорос. – К., 2008. – 232 с.
 15. Либин–Леван В. А. Теория и практика дистанционного образования (Открытый университет Израиля) : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / В. А. Либин–Леван. – М., 1998. – 220 с.
 16. Лобачев С. Л. Дистанционные образовательные технологии : информационный аспект / С. Л. Лобачев, В. И. Солдаткин ; Моск. гос. ун-т экономики, статистики и информатики. – М., 1998. – 104 с.
 17. Магомедов Б. М. Философский анализ развития образования : дис. д-ра филос. наук : 09.00.03, 09.00.08 / Б. М. Магомедов. – Москва, 1999. – 261 с. ил.
 18. Майборода О. В. Еволюція дистанційної освіти / О. В. Майборода // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – 2011. – № 3. – С. 49–52.
 19. Малитиков Е. Развитие дистанционного образования в России и странах СНГ [Электронный ресурс] / Е. Малитиков, В. Колмогоров, М. Карпенко // Журнал «Обозреватель–Observer». – 1999. – № 11(118). – Режим доступа : http://www.rau.su/observer/N11_99/11_22. HTML
 20. Мальярчук О. В. Розвиток дистанційної освіти у XIX–XX столітті / О. В. Мальярчук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Науковий журнал. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – № 41. – С. 126–129.
 21. Монахов Н. В. Эволюция дистанционного образования и теоретические основания построения инструментальной модели : На примере вводного курса : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. В. Монахов. – М., 2003. – 155 с.
 22. Овсянников В. И. Введение в дистанционное образование : учебное пособие для системы повышения квалификации и профессиональной переподготовки специалистов / В. И. Овсянников, А. В. Густырь. – М. : РИЦ «Альфа» МГОПУ им. М.А.Шолохова, 2001. – 314 с.
 23. Огієнко О. І. Становлення та розвиток дистанційної освіти дорослих у Росії / О. І. Огієнко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – К.; Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2006. – Вип. 9. – С. 281–286.
 24. Романенкова Д. Ф. Дидактические условия дистанционного обучения студентов-инвалидов : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Д. Ф. Романенкова. – Челябинск, 2004 – 192 с.
 25. Спицын В. А. Дистанционное обучение в средних специальных учебных заведениях как фактор обеспечения качества подготовки специалистов : дис. канд. пед. наук : 13.00.08 / В. А. Спицын. – Волгоград, 2006. – 193 с.
 26. Стефаненко П. В. Теоретичні і методичні засади дистанційного навчання у вищій школі : Автореф. дис. д-ра пед. наук : 13.00.04 / П. В. Стефаненко; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2002. – 37 с.
 27. Тихомиров В. П. Дистанционн образование: исто-
- A. Zh. Kuzhanova // Kredo. – 1998. – № 8. – S. 23.
 14. Leshhenko I. T. Rozvytok dystancijnoi' osvity v Rosijs'kij Federacii' : dys. kand. ped. Nauk : 13.00.01 / I. T. Leshhenko; APN Ukraïny. In-t ped. osvity i osvity doros. – K., 2008. – 232 s.
 15. Libin–Levan V. A. Teorija i praktika distancionnogo obrazovanija (Otkrytj universitet Izrailja) : dis. kand. ped. nauk : 13.00.01 / V. A. Libin–Levan. – M., 1998. – 220 s.
 16. Lobachev S. L. Distancionnye obrazovatel'nye tehnologii: informacionnyj aspekt / S. L. Lobachev, V. I. Soldatkin; Mosk. gos. un-t jekonomiki, statistiki i informatiki. – M., 1998. – 104 s.
 17. Magomedov B. M. Filosofskij analiz razvitija obrazovanija : dis. d-ra filoz. nauk: 09.00.03, 09.00.08 / B. M. Magomedov. – M., 1999. – 261 s. il.
 18. Majboroda O. V. Evoljucija dystancijnoi' osvity / O. V. Majboroda // Zbirnyk naukovyh prac' Hmel'nyckogo instytutu social'nyh tehnologij Universytetu «Ukraïna». – 2011. – № 3. – S. 49–52.
 19. Malitikov E. Razvitie distancionnogo obrazovanija v Rossii i stranah SNG [Elektronnij resurs] / E. Malitikov, V. Kolmogorov, M. Karpenko // Zhurnal «Obozrevatel–Observer». – 1999. – № 11(118). – Rezhim dostupu : http://www.rau.su/observer/N11_99/11_22. HTML
 20. Maljarchuk O. V. Rozvytok dystancijnoi' osvity u XIX–XX stolitti / O. V. Maljarchuk // Visnyk Zhytomyr'skogo derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. Naukovyj zhurnal. – Zhytomyr : ZhDU im. I. Franka, 2008. – № 41. – S. 126–129.
 21. Monahov N. V. Jevoljucija distancionnogo obrazovanija i teoreticheskie osnovanija postroenija instrumental'noj modeli : Na primere vvodnogo kursa : dis. kand. ped. nauk : 13.00.01 / N. V. Monahov. – M., 2003. – 155 s.
 22. Ovsjannikov V. I. Vvedenie v distancionnoe obrazovanie: uchebnoe posobie dlja sistemy povyshenija kvalifikacii i professional'noj perepodgotovki specialistov / V. I. Ovsjannikov, A. V. Gustyry'. – M. : RIC «Al'fa» MGOPU im. M.A.Sholohova, 2001. – 314 s.
 23. Ogijenko O. I. Stanovlennja ta rozvytok dystancijnoi' osvity doroslyh u Rosii' / O. I. Ogijenko // Suchasni informacijni tehnologii' ta innovacijni metodyky navchannja v pidgotovci fahivciv: metodologija, teorija, dosvid, problemy: zb. nauk. pr. – K.; Vinnycja: DOV «Vinnycja», 2006. – Vyp. 9. – S. 281–286.
 24. Romanenkova D. F. Didakticheskie uslovija distancionnogo obuchenija studentov-invalidov : dis. kand. ped. nauk : 13.00.01 / D. F. Romanenkova. – Cheljabinsk, 2004 – 192 c.
 25. Spicyn V. A. Distancionnoe obuchenie v srednih special'nyh uchebnyh zavedenijah kak faktor obespechenija kachestva podgotovki specialistov : dis. kand. ped. nauk : 13.00.08 / V. A. Spicyn. – Volgograd, 2006. – 193 s.
 26. Stefanenko P. V. Teoretychni i metodychni zasady dystancijnogo navchannja u vyshhij shkoli : Avtoref. dys. d-ra ped. nauk: 13.00.04 / P. V. Stefanenko; In-t pedagogiky i psihologii' prof. osvity APN Ukraïny. – K., 2002. – 37 s.
 27. Tihomirov V. P. Distancionnoe obrazovanie: istorija,

- рия, экономика, тенденции [Электронный ресурс] / В. П. Тихомиров // Дистанционное образование. – 1997. – № 2. – Режим доступа: http://www.e-joe.ru/sod/97/2_97/st065.html
28. Шуневи́ч Б. Пери́оди розвитку дистанційного навчання / Б. Шуневи́ч // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2003. – № 4. – С. 191–200.
29. Шабанов А. Г. Моделирование процесса дистанционного обучения в системе непрерывного образования : дис. д-ра пед. наук : 13.00.08 / А. Г. Шабанов. – Барнаул, 2004. – 357 с.
30. Яриков В. Г. Историко-педагогический генезис дистанционного образования / В. Г. Яриков // Педагогические проблемы становления субъектности школьника, студента, педагога в системе непрерывного образования : Сб. науч. и метод. тр. Вып. 6: В 3 ч. / Под ред. ред. Н. К. Сергеева, Н. М. Борытко. – Волгоград: Изд-во ВГИПКРО, 2002.– Ч. 1. – С. 15–21.
- jekonomika, tendencii [Elektronnij resurs] / V. P. Tihomirov // Distancionnoe obrazovanie. – 1997. – № 2. – Rezhim dostupu: http://www.e-joe.ru/sod/97/2_97/st065.html
28. Shunevych B. Periody rozvytku dystancijnogo navchannja / B. Shunevych // Pedagogika i psihologija profesijnoi osvity. – 2003. – № 4. – S. 191–200.
29. Shabanov A. G. Modelirovanie processa distancionnogo obuchenija v sisteme nepreryvnogo obrazovanija : dis. d-ra ped. nauk : 13.00.08 / A. G. Shabanov. – Barnaul, 2004. – 357 s.
30. Jarikov V. G. Istoriko-pedagogicheskij genезis distancionnogo obrazovanija / V. G. Jarikov // Pedagogicheskie problemy stanovlenija sub'ektnosti shkol'nika, studenta, pedagoga v sisteme nepreryvnogo obrazovanija : Sb. nauch. i metod. tr. Vyp. 6: V 3 ch. / Pod red. N. K. Sergeeva, N. M. Borytko. – Volgograd: Izd-vo VGIPKRO, 2002.– Ch. 1. – S. 15–21.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2012 р.